

О.О. – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с.

3. Антикризове управління підприємством : [навч. посібник]. – К. : Кондор, 2007. – 272 с.

4. Фінанси підприємств : підручник / [А. М. Поддєрьогін та ін.]; за наук. ред. А.М. Поддєрьогіна. – [3-є вид. перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.

5. Кудлаєнко С.В. Аналіз передумов виникнення кризових явищ на підприємствах машинобудівної галузі Хмельниччини / С.В. Кудлаєнко // Збірник державного Черкаського технологічного університету. – 2009. – Ч.1, № 23. – С. 145-149.

Надійшла 20.08.2010

УДК 339.13:330.131.7

М. О. ЛЕВЧЕНКО

Хмельницький національний університет

МЕТОДИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Проведено аналіз загальних методів оцінки ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємства, визначено основні показники оцінки ризиків. Запропоновано блок-схему заходів з оцінки та прогнозування ризиків машинобудівного підприємства.

Author conducted the analysis of general methods of risks estimation of the enterprise's foreign economic activity, and defined the basic indexes of risks estimation.. The flow-chart of measures for risks estimation and scientific prognostication of machine-building enterprise is offered.

Ключові слова: ризики, зовнішньоекономічна діяльність, машинобудівні підприємства.

Вступ. Процес оцінки зовнішньоекономічних ризиків машинобудівних підприємств прямо пов'язаний з результатами діяльності підприємств на зовнішніх ринках, з їх виживанням та розвитком, і є актуальним завданням. Оскільки машинобудівний комплекс України є більшою мірою експортноорієнтованим, а державна стратегія передбачає активізацію ЗЕД підприємств; зниження бар'єрів входження на світові ринки, набуття членства в міжнародних організаціях, аналіз та оцінка ризиків стають необхідністю.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні і практичні аспекти оцінки ризиків підприємств досліджували відомі зарубіжні та вітчизняні науковці. Серед вітчизняних вчених питання оцінки підприємницьких ризиків розглянуто у роботах В.В. Вітлінського, І.В. Зайцевої, І.Р. Бузько, А.Б. Камінського, Л.Л. Маханець, Р.В. Пікус, Ю.С. Коцюби, Г.Л. Вербицької, А.Ю. Харко [2].

Метою даного дослідження є аналіз найбільш поширених методів оцінки зовнішньоекономічних ризиків підприємства, обґрунтування доцільності їх використання в конкретних умовах.

Результати дослідження. Ризики в контексті зовнішньоекономічної діяльності являють собою умови, що можуть викликати чи сприяти прояву причин нездійснення зовнішньоекономічної угоди підприємства. Для того, щоб машинобудівне підприємство мало змогу аналізувати істотність того чи іншого фактору ризику і достатність прийнятих запобіжних заходів, ризик повинен бути виражений у самостійних показниках. За загальну характеристику ризику приймається рівень ризику зовнішньоекономічної угоди, що у результаті відповідного спеціального дослідження виражається кількісним показником рівня ризику [1].

Загальний концептуальний підхід до управління та оцінки ризиків зовнішньоекономічної діяльності полягає у виявленні можливих наслідків здійснення зовнішньоекономічних операцій машинобудівних підприємств, у реалізації такої системи оцінювання ризиків в сфері зовнішньої економіки, яка дозволяє своєчасно виявляти негативні ймовірні результати і максимально використовувати шанси на одержання високого доходу. Але обов'язковим для аналізу таких видів ризиків є дотримання загального процесу оцінки, який дасть змогу виявити не тільки ризики зовнішньоекономічної діяльності, але і внутрішні ризики, які можуть істотно вплинути на результати діяльності підприємства. [2,3].

До загальних причин виникнення ризиків ЗЕД належать постійна нестабільність економічних процесів в країнах світового співтовариства, недостатня кількість інформації про стан економіки країн світу, відсутність чітких цілей діяльності машинобудівного підприємства експортера.

Сьогодні на оцінку ризику зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств впливають такі умови:

- 1) великі машинобудівні підприємства, що здійснюють ЗЕД протягом тривалого часу, нагромадили значний досвід врахування ризиків та управління ними;
- 2) суми зовнішньоекономічних контрактів досить значні, і оцінка ризиків проводиться дуже ретельно;
- 3) інфраструктура управління багатьма видами зовнішньоекономічних ризиків як в Україні, так і за кордоном – торговельно-промислові палати, банки, біржі, юридичні і консультаційні фірми;
- 4) ретельний контроль з боку держави за ЗЕД українських машинобудівних підприємств;

5) неврегульованість правил повернення податку на додану вартість у процесі експорту товарів, що веде до заборгованості держави та консервації обігових коштів суб'єктів ЗЕД;

6) збільшення кількості антидемпінгових розслідувань відносно машинобудівних підприємств експортерів.

Оцінка ризику зовнішньоекономічної діяльності підприємства являє собою сукупність регулярних процедур аналізу ризику та будується на загальному вивченні економічної діяльності підприємства і середовища його функціонування на предмет джерел ризику, аналізі зовнішніх і внутрішніх факторів ризику, визначенні показників оцінки рівня ризику, а також у встановленні механізмів і моделей взаємозв'язку показників і факторів ризику.

На основі аналізу наукових підходів до процесу комплексної оцінки зовнішньоекономічних ризиків, автор пропонує використовувати загальний алгоритм оцінки ризиків ЗЕД машинобудівного підприємства (рис.1) [2, 4, 5].

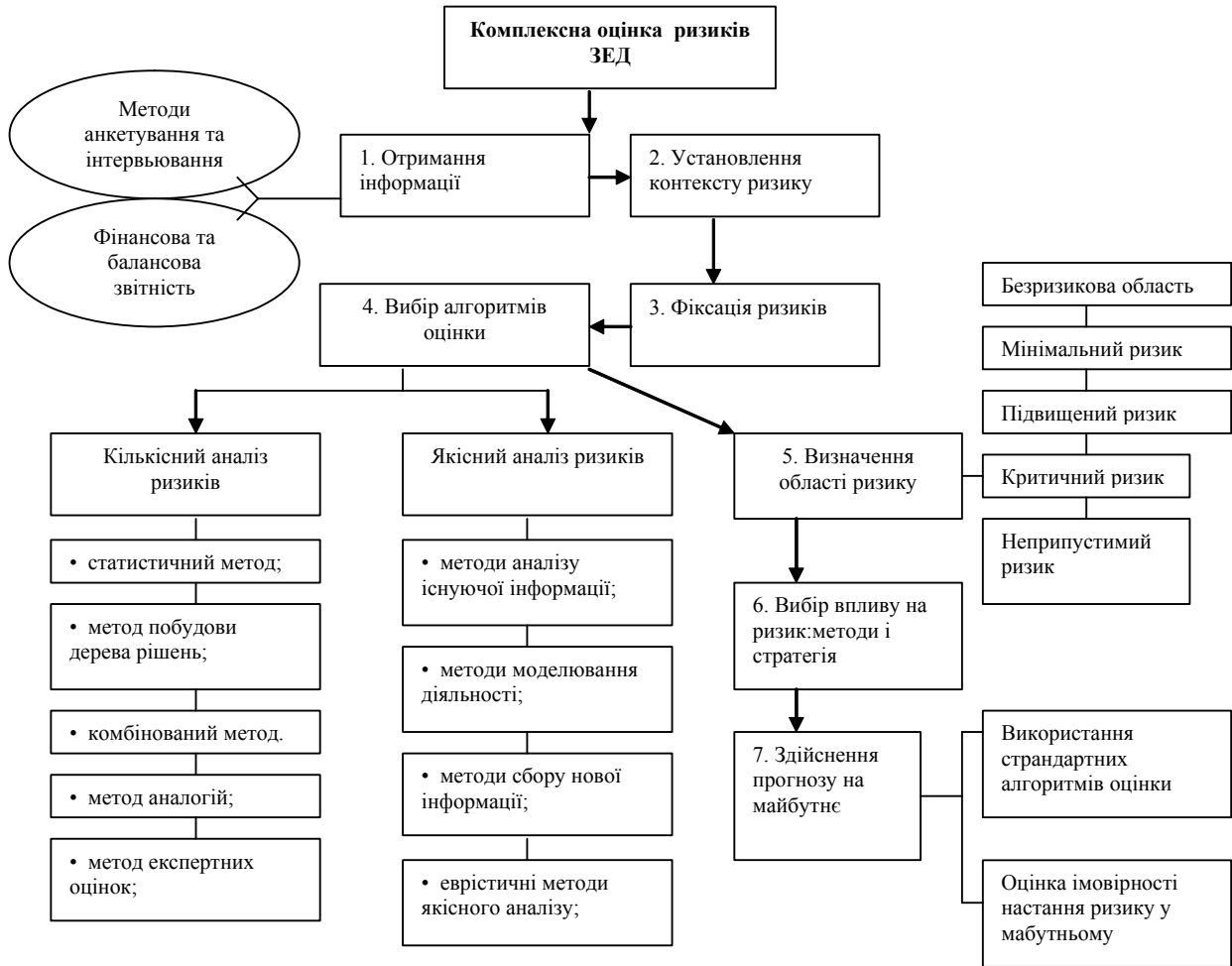

Рис. 1. Загальний алгоритм оцінки ризиків ЗЕД машинобудівного підприємства

На першому етапі необхідно отримати інформацію, яка буде використана в процесі аналізу та оцінки рівня ризиків ЗЕД машинобудівних підприємств.

Під час другого та третього етапу доцільно визначити зміст ризиків та зробити фіксацію ризиків, тобто обмежити кількість існуючих ризиків, використовуючи досвід впровадження аналогічних проектів. Цей принцип ґрунтується на обліку найбільш значимих і найпоширеніших ризиків для оцінки зовнішньоекономічної діяльності [5,6].

Четвертий етап в оцінці ризиків зовнішньоекономічної діяльності призначений для поетапного вибору існуючих підходів аналізу ризиків.

У загальному вигляді систему методів оцінки ризиків зовнішньоекономічної діяльності слід поділити на дві групи:

1) Якісні методи оцінки ризиків – з їхньою допомогою здійснюється виявлення зовнішньоекономічних ризиків, властивих реалізації передбачуваного рішення; визначення кількісної структури ризиків; виявлення найбільших ризикових регіонів в розробленому алгоритмі прийнятого рішення.

Головне завдання цих методів - визначити фактори ризику, етапи роботи при виконанні яких ризик виникає, тобто встановити потенційні сфери ризику [2, 5].

Методи якісного аналізу можна розділити на чотири групи:

- 1) методи, що базуються на аналізі наявної інформації;
- 2) методи збору нової інформації;
- 3) методи моделювання діяльності організації;
- 4) евристичні методи якісного аналізу.

Підсумкові результати якісного аналізу ризику, у свою чергу, є вихідною інформацією для проведення кількісного аналізу.

2) Кількісні методи оцінки підприємницьких ризиків – їх застосування базується на основі даних, отриманих при якісній оцінці, тобто оцінюються тільки ті ризики, які присутні при здійсненні конкретної операції. При кількісному аналізі, ризику необхідно визначити розмір, як окремих ризиків, та і ризику проекту в цілому. Це більш складна проблема. Кількісний аналіз ризику, тобто кількісне (числове) визначення ступеня окремих ризиків і ризику ЗЕД машинобудівного підприємства в цілому, що є теж досить складною проблемою.

При кількісній оцінці ризиків підприємства найчастіше застосовують такі методи: статистичний аналіз; аналітичний та нормативний методи; метод експертних оцінок та метод аналізу чутливості; метод аналізу ризику з використанням дерева рішень; метод аналогій (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика методів кількісної оцінки ризиків

Назва методів кількісної оцінки ризиків	Характеристика методу кількісної оцінки	Умови застосування	Точність оцінки	Витрати
Метод аналогій	Передбачає використання даних про аналогічні проекти, які виконувалися у порівнянних умовах.	Наявність аналогів	Невисока	Середні
Метод аналізу чутливості	Полягає у виявленні чутливості оціночних показників проекту при зміні значень вхідних величин. Він передбачає ізолювану зміну значення окремих факторів і визначення нового кінцевого фінансового результату проекту в разі зміни кожного його фактора.	Наявність детальних відомостей про проект	Середня	Незначні
Нормативний метод	Базується на використанні системи фінансових коефіцієнтів. Фактичні значення коефіцієнтів, розраховані для конкретного підприємства, порівнюють з нормативними значеннями.	Відомі основні фінансові показники діяльності	Невисока	Незначні
Метод експертних оцінок	Оцінка ризику виконується на основі суб'єктивних думок експертів-фахівців у конкретній галузі діяльності.	Дефіцит інформації	Невисока	Значні
Метод фінансової стійкості	Залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами, і дозволяє визначити фінансові можливості підприємства в майбутньому.	Відомий баланс підприємства	Середня	Незначні
Метод побудови дерева рішень	Розглядає різні варіанти рішення, які можуть бути прийняті, у вигляді гілок дерева. Для кожного варіанта рішення зображаються можливі наслідки.	Відомі фактори ризику	Висока	Значні
Аналітичний метод	Передбачає використання традиційних показників, які застосовуються при оцінці ефективності інвестиційних і інноваційних проектів. Порівнюючи значення перерахованих показників альтернативних проектів, визначають їхній ступінь ризику	Наявність детальних відомостей про проект або вид діяльності	Середня	Незначні
Статистичний метод	Являє собою кількісні оцінки економічного ризику за допомогою методів математичної статистики.	Відомі дані про минулі періоди господарювання	Середні	Невисока

Оцінка ризиків може здійснюватися як в абсолютних, так і у відносних величинах. Наявність статистичних відомостей про виникнення ризику дозволяє математично визначити ймовірність настання ризикових подій за допомогою загальновідомих інструментів загальної теорії статистики: ймовірності настання події; величини відхилення від прогнозованого значення; дисперсії; математичного очікування; середнього квадратичного відхилення; коефіцієнта асиметрії; ексцесу та інших математичних і статистичних критеріїв [7, 8].

В абсолютному вираженні ризик вимірюється іменованими величинами, наприклад, частотою чи розмірами можливих збитків у грошовому еквіваленті. У відносному вираженні ризик вимірюється різними безрозмірними показниками, що є відношеннями двох чи кількох іменованих величин.

Для українських підприємств, що функціонують в умовах нестабільного зовнішнього середовища, концепція оцінки ризиків зовнішньоекономічної діяльності не може базуватися на класичних принципах статистичної імовірності, що припускають можливості необмеженого повторення тих самих подій у тих

самих подібних умовах [9]. У зовнішньоекономічній діяльності здебільшого використовують, як показник ступеню ризику математичне сподівання, а також поняття показників допустимого, критичного та катастрофічного ризику. Знання цих показників дозволяє робити висновки та приймати рішення щодо здійснення певної зовнішньоекономічної операції.

Для вимірювання ризику зовнішньоекономічної діяльності доцільно використовувати підхід, запропонований В.В. Вітлінським [3,4]. Він містить такі показники міри ризику: семіваріацію, семіквадратичне відхилення та модальне семіквадратичне відхилення. Дані показники характеризують ризик ЗЕД як відхилення випадкової величини від обраної бази у несприятливий бік (табл. 2).

Таблиця 2

Показники оцінки ризиків зовнішньоекономічної діяльності

Назва показника	Формула	Характеристика
Коефіцієнт варіації	$K_{i\text{var}} = \sigma_i / M_i$, де $K_{i\text{var}}$ - коефіцієнт варіації і стратегії; σ_i — ризик; M_i — середня ефективність.	Відносний показник оцінки ризику, який характеризує співвідношення між ризиками та ефективністю. Найменше значення коефіцієнта варіації свідчить про найкраще співвідношення між ефективністю та ризиком.
Додатня семіваріація	$S_{\text{var}}^+ = 1/P^+ \sum (a_j - M_1)^2 P_j a_j$, $a_j=1$ якщо $a_j > M_1$ $a_j=0$ якщо $a_j < M_1$, де a_j – параметр вибору значень прибутку для j -х ринкових умов, які більші від середнього; P^+ – сума суб'єктивних імовірностей для ринкових умов, за яких рівень прибутку більший від середнього.	Важливий показник оцінки ризику зовнішньоекономічної діяльності. Характеризує середній квадрат відхилень тих значень прибутку, які більші від середнього. Чим вона більша, тим менший ризик.
Від'ємна семіваріація	$S_{\text{var}}^- = 1/P^- \sum (a_j - M_1)^2 P_j a_j$, $a_j=1$ якщо $a_j < M_1$ $a_j=0$ якщо $a_j > M_1$, де a_j – параметр вибору значень прибутку для j -х ринкових умов, менших від середнього; P^- – сума суб'єктивних імовірностей для ринкових умов, за яких рівень прибутку менший від середнього.	Характеризує середній квадрат відхилень значень прибутку, менших від середнього, чим вона менша, тим менший ризик ЗЕД.
Семіквадратичні відхилення	$SS_{\text{var}}^+ = vS_{\text{var}}^+ + SS_{\text{var}}^- = vS_{\text{var}}^-$	Додатні семіквадратичні відхилення характеризують лінійні відхилення від середнього значення тих рівнів прибутку, які більші від цього середнього. Від'ємні семіквадратичні відхилення характеризують лінійні відхилення від середнього значення тих рівнів прибутку, які менші від цього середнього

Співвідношення між від'ємним і додатним семіквадратичним відхиленням можна визначити, як коефіцієнт ризику зовнішньоекономічної діяльності. Він показує у скільки разів можливі середні втрати можуть перевищити можливі додаткові прибутки. Чим менший коефіцієнт ризику, тим менші ризики і в зовнішньоекономічній діяльності. Коефіцієнт ризику розраховується за формулою [4]:

$$K_r = S_{\text{var}}^+ / SS_{\text{var}}^- \quad (1)$$

Отже, ризик зовнішньоекономічної діяльності характеризується стандартним відхиленням, при цьому найменше значення стандартного відхилення характеризує найменший ризик, і, відповідно, найбільше – найбільший ризик. Стандартне відхилення демонструє, як у середньому коливатиметься прибуток по кожному проекті з огляду на невизначеність і конфліктність умов.

Висновки. Розроблену систему оцінювання ризиків ЗЕД та врахування їх у плануванні ЗЕД доцільно застосовувати на машинобудівних підприємствах, які мають широкий асортимент продукції,

реалізують продукцію на різних ринках. Застосування комплексної оцінки ризиків дає змогу підвищити точність плану, оскільки враховуються практично всі групи факторів ризику, які можуть позитивно чи негативно вплинути на ЗЕД підприємства. У статті виділено основні методи кількісної та якісної оцінки ризиків ЗЕД машинобудівного підприємства, основні показники оцінки та запропоновано загальний алгоритм оцінки ризиків та їх негативних відхилень, розроблений автором на основі аналізу наукової літератури.

Література

1. Івченко Ю.І. Економічний ризик. / Ю.І. Івченко – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.
2. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком / А.В. Матвійчук. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 347 с.
3. Вітлінський В.В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності : [навч. посіб.] / В.В. Вітлінський, С.І. Наконечний, О.Д. Шарапов. – К. : КНЕУ, 2007. — 432 с.
4. Вітлінський В.В., Наконечний С.І., Шарапов О.Д. Економічний ризик і методи його вимірювання. – К.: ІЗМН, 1996. – 336 с
5. Кинев Ю.Ю. Оценка рисков финансово-хозяйственной деятельности предприятий на этапе принятия управленческого решения / Ю.Ю. Кинев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 5.
6. Вербицька Г.Л. Оцінка економічного ризику / Г.Л. Вербицька // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С.129-136.
7. Лук'янова В.В. Економічний ризик : [навч. посібник] / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 464 с.
8. Верес О.М. Ігрове імітаційне моделювання при управлінні підприємством в умовах ризику / О.М. Верес, О.О. Коць // Інформаційні системи та мережі. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2006. – № 561. – С. 76-85.
9. Дубинець Ю. Теоретичні аспекти ризику зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Ю. Дубинець // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 2. – С. 245-251.

Надійшла 04.09.2010

УДК 338.23:343.3

Л. О. МАТВІЙЧУК

Хмельницький національний університет

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Обґрунтовано функціональну структуру фінансової безпеки підприємства та визначено основні загрози, що впливають на її складові. Розглянуто сутність поняття «система фінансової безпеки підприємства», з'ясовано основні характеристики та принципи, на яких вона базується.

The author analyses the functional structure of financial security of enterprise and distinguishes the main threats which influence its parts. The term "system of financial security of enterprise" is examined and its main principles are differentiated.

Ключові слова: підприємство, система, фінансова безпека.

Постановка проблеми. Нові економічні відносини, які створюються на засадах ринкової економіки, зумовлюють потребу у розробці прогресивних способів та методів управління підприємствами, за яких зміна чинників навколишнього середовища суттєво не впливала б на економічну діяльність суб'єктів господарювання. Недостатня увага до ролі та місця фінансової безпеки в системі управління підприємствами призводить до виникнення кризових явищ на підприємствах, ускладнює процес виходу з них та не дозволяє забезпечити відповідний рівень їх економічного зростання. З огляду на це актуальними стають наукові дослідження, спрямовані на розробку та впровадження ефективної системи управління фінансовою безпекою підприємства, що дозволить господарюючим суб'єктам реалізувати комплекс заходів спрямованих на захист їх фінансових інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Вагомий внесок у вирішення окремих теоретичних і практичних аспектів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємств зробили сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники, а саме: О.І. Барановський, І.О. Бланк, К.С. Горячева, Ю.Г. Кім, Л.І. Донець, Н.В. Ващенко, С.М. Ілляшенко, О.В. Арєф'єва, М.М. Єрмошенко та інші. Проте, незважаючи на значний науковий доробок вчених, потрібно вказати на необхідність подальшого розвитку теоретичної бази з даної тематики. На сьогоднішній день залишається чимало питань, які є дискусійними та потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Актуальність означених питань та необхідність проведення подальших